

УДК 82.0

Кокаева Л. Х.

кандидат педагогических наук,

доцент кафедры осетинской филологии,

Северо-Осетинский государственный педагогический институт,

Урумова М. Б.

студентка 2 курса филологического факультета,

Северо-Осетинский государственный педагогический институт,

Россия, г. Владикавказ

Kokaeva L. Kh.

candidate of pedagogics,

associate Professor of the Department of Ossetian Philology,

North Ossetian state pedagogical Institute,

Urumova, M. B.

2nd year student of the faculty of Philology,

North Ossetian state pedagogical Institute,

Russia, Vladikavkaz

НАЦИЙЫ ИУДЗИНАДЫ ПРОБЛЕМАЕ ИРОН АИВ

ЛИТЕРАТУРАЙЫ

ПРОБЛЕМА ЕДИНСТВА НАЦИИ В ОСЕТИНСКОЙ

ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию проблемы единства нации в осетинской художественной литературе. На примере изучения творчества К. Хетагурова, Ш. Джикаева, А. Кодзати, Х. Цгоева делается вывод о том, что проблема актуальна во все времена. Она отражается осетинскими писателями как на основе исторических событий, так и реалиях современности.

Ключевые слова. Нация, единство, идея, проблема, осетинская художественная литература, символ.

THE PROBLEM OF NATIONAL UNITY IN OSSETIAN FICTION

Annotation. This article is devoted to the study of the problem of the unity of the nation in Ossetian fiction. On the example of studying the work of K. Khetagurov, sh. Jikaeв, A. Kodzati, H. Tsгоеv, it is concluded that the problem is relevant at all times. It is reflected by Ossetian writers both on the basis of historical events and the realities of modernity.

Keyword. Nation, unity, the idea, the problem of Ossetian literature, a symbol.

Фидæнмæ нæй цæуæн нæдæр æнæ национ идейæ, нæдæр, адæммæ иудзинад куы нæ уа, уæд. Ууыл дзурын æмæ кусын бирæ ирон фысджытæн систы сæ царды нысан.

Йæ райгуырæн зæхх, йæ адæмы хъысмæтыл стыр сагъæс уыд ирон аив литературæйы бындурæвæрæг Хетæгкаты Къостамаæ. Ууыл дзурæг сты йе 'мдзæвгæтæ «Катай», «Ракæс», «Додой», «Æнæ хай».

Хохæгты 'хсæн Къоста иудзинад нæ уыдта. Ууыл сагъæсгæнгæйæ уыд йæ фæстаг фæдзæхст: «Ме 'фсымæртæ, кæрæдзи уарзгæйæ цæрут!» Æмдзæвгæ «Балцы зарæг» та ссис ирон адæмы иудзинады гимн:

Цæйут, æфсымæртау, раттæм нæ къухтæ

Абон кæрæдзимæ, Иры лæппутæ!

Скæнæм нæ тырыса дзыллæйы номæй,

Рухсмæ æнæзивæг цомут æнгомæй! [3, 38 ф.].

Хъыгагæн, ацы ныхæстæ Хъобангомы цæрджытæ нæ фехъуыстой, Хазби сæм куы сидтис райгуырæн бæстæ, стæй сæрибары сæраппонд хæстмæ, уæд. Уыцы цауы бындурыл фыст æрцыд Брытъиаты Елбыздыхъойы драмон уацмыс «Хазби».

Драмæйы Елбыздыхъо æрæвæрдта тынг риссаг фарст: цæмæн баззадысты састы бынаты Хазби æмæ йе 'мхæстонтæ инæлар Абхадзы ныхмæ тохы; цæуылнæ бафтыд уæлахиз сæ къухы (1905 азы) хæдхæцæг

паддзахы ныхмæ тохы?.. Дзуапп уыд хуымæтæг: нæ уыд иудзинад се 'хсæн.

Зынгæ ирон поэт Джыккайты Шамил драмæ «Хазби»-йæн скодта стыр аргъ æмæ зæгъы: «Уый (Брытъиаты Елбыздыхъо) баиу кодта патриотизм, сæрибар æмæ адæмы иудзинады проблемæтæ æмæ сæ нывæфтыд ныхасæй сæнтысын кодта национ идейæ» [2, 260 ф.].

Джыккайты Шамил йæхæдæг уыдис æцæг патриот, уæлдай аргъ кодта сæрибарæн, нымæдта йæ стыр хæрзиуæгыл. Ис æм æмдзæвгæ ахæм сæргондимæ дæр. Уым фыссы:

Ис иу хæрзиуæг дунетыл лæгæн,
Йæ ном – Сæрибар, цинты цин, æлутон [1, 131 ф.].

Æмдзæвгæ «Тæхуды»-йы зæгъы:

Тæхуды, сæрибарæй ацæр,
Æнæмæтæй арвит дæ бон,
Дæ уваæртæн ма у сæ уацар,
Дæ райгуырдыл ма кæн фæсмон [1, 10 ф.].

Нæ адæмы фидæн, национ хиæмбарынад зынгæ бынат ссардтой Шамилы сфæлдыстады, ууыл фыст сты йæ 'мдзæвгæтæ «Гаджидау», «Ракæс», «Фæдис», «Дыууæ фæдисы», «Æлгъыст», «Изæрмилты кувын» æмæ æнд.

Фæстæдæр нацийы иудзинады проблемæ ноджы ирддæрæй æвдыст æрцыд трагеди «Хъодыгонд зæд»-ы. Уацмысы историон бындурæн драматург Джыккайты Ш. равзæрста нæ фыдæлты уæззаудæр, нацийæн фесæфынæй æппæты тæссагдæр дуг: тæтæр-манголты æрбабырсты рæстæг.

Нацийы иудзинады идейæ Шамил арфдæр равдыста, алантæ сæ тырыса кæм систой, уыцы эпизоды.

Тырыса у паддзахад, стæй адæмы иудзинады символ. Уый у фарн, фыдæлты фарн, уымæн та сæфæн нæй.

Шамил цы рæстæг æвдисы йæ трагедийы, уый уыд цалдæр æнусы размæ. Уæдæй нырмæ дзæвгар рæстæг рацыд. Куыд аивта рæстæг? Цас актуалон у нæ нацийæн иудзинады проблемæ?

Иугæр литературайы бындурыл дзурам проблемæйыл, уæд æркæсæм нырыккон ирон фысджыты сфæлдыстадмæ.

2013 азы Хъодзаты Æхсар журнал «Мах дуджы» ныммыхуыр кодта цардæй ист цалдæр нывы. Арф хъуыдытыл нæ дзы бафтыдтой дыууæ.

«Фембæлд Терчы был», зæгъгæ, уым автор дæнцæгæн æрхаста ахæм цау. Æрыгон сылгоймаг тезгъо кодта дыууæ гыццыл чызгимæ. Сæ иуы дзы автор фæрсы: «Ирон чызг дæ?», зæгъгæ. «Нæу ирон, къуыдайраг у!», – зæгъгæ, фæхъæр кодта, стырдæр чи уыд, уый.

Ацы цыбыр ныв дзуры, рагæй-æрæгмæ ирон адæм комæй-коммæ дихтæ кæй уыдысты, ууыл. Уым æвзæрæй ницы ис, дæ уидæгтæ куы зонай уæд: Къуыдаргом, Туалгом, Тырсыгом, Дыгургом... Фæлæ нæ уыцы дихдзинад арæх кæрæдзийæ дарддæр кæны.

Иннæ цыбыр нывы та – «Æз та уырыссаг», зæгъгæ, Хъодзаты Æхсар дзуры уæрæседзауты проблемæйыл. Иу-45 аздыд лæг, нæ авторимæ куы зонгæ кодта, уæд иронау цъæррæмыхстытæй афтæ: «Æз дæн Бесләнаей. Мæ мад, мæ фыд дæр ирæттæ сты. Æз та – уырыссаг». Автор ын рафæзмыдта Константин Паустовскийы ныхæстæ: «Человек, равнодушный к родному языку, – дикарь. Он вредоносен по самой своей сути, по тому, что его безразличие к языку объясняется полнейшим безразличием к прошлому, настоящему и будущему своего народа».

Æвзаг фесафын – уый ахæссæн ис стырдæр фыдракæндтæм, уымæн æмæ æвзæджы сæфтимæ сæфы адæм дæр.

Æркæсæм ирон фысджыты сфæлдыстадмæ дарддæр. 2014 азы мыхуыры рацыд Цгъойты Хазбийы стыр хъуыдыты гыццыл чиныг «Дихтæ, дихтæ – æдыхтæ». Автор эпиграфæн райста Гæдиаты Секъайы ныхæстæ:

Фесæф, фесæф, нæ фæсивæд,
Хъæмпæй хосы не 'взарыс, –
Дæ цины дæр дæхи 'взагæй
Зæрдæрухсæй не сзарыс [5, 1 ф.]

Йæ ныхас та райдайы Коцойты Арсены уацæй «Иугæйттæй – Хицæнтæй». Арсен, зæгъы, фыста: «Рагæй-æрæгмæ ирон адæм нæ фæрæзтой сæ дзырд, сæ фæндон иу кæнын».

Хазбимæ гæсгæ сты рæстдзинад æвдисæг ныхæстæ. Йæ хъуыды бафидар кæныны тыххæй автор хæссы дæнцæгтæ, дзуры нæ иртасæн куысты проблемæйыл æмæ зæгъы:

1. Ир, дыгур æмæ къуыдарыл дихтæ ссис сæ куыст иуæй-иу адæймæгтæн.

2. Чи нæ чырыстон сси, чи – пысылмон, Йеговæйы хъузон, Кришнаёйы фæдисон ...

3. Уæрæседзаутæ фылдæр кæнынц Ирыстоны.

Уыдон, кæй зæгъын æй хъæуы, нæ фидæнмæ фæндагыл сты стыр цæлхдуртæ. Сæ аиуварс кæныны сæйрагдæр мадзалыл Хазби нымайы адæмы иудзинад æмæ зæгъы: «Нæ иумæйаг хъуыддаджы алыварс æмвæндæй куы 'рлæууæм, уæд æмвæнд адæмы фарны хъæлæс уæлахизмæ хоны, сæ ныхмæ лæууæг та састы бынаты зайы». Уый тыххæй ис ахæм ирон æмбисонд дæр – «Æмдых æмæ æмзонд адæм хох дæр фæлдахынц» [5, 7 ф.].

Нæ бон у æндæр дæнцæгтæ дæр æрхæссын, фæлæ иу куысты се 'ппæты кой ракаёнынæн фадат нæй.

Афтæмæй, зæгъæн ис, цы проблемæ иртасæм, уый у ахсджиаг, уымæн æм здахынц се 'ргом нæ фысджытæ дæр.

Иугæр проблемæ ис, уæд агурын хъæуы мадзæлттæ йæ райхалынæн, цæмæй нæм уа иудзинад æмæ размæ цæуæм.

Спайдагонд литературæ:

1. Джыккайты Ш. Саст дзæнгæрæг: Æмдзæвгæтæ. – Дзæуджыхъæу.: «Ир», 2000. – 448 ф.
2. Джыккайты Ш. Сæрибары фидиуæг / Ныхас Брытъиаты Елбыздыхъойы тыххæй: Критикон уацты æмбырдгонд. – Дзæуджыхъæу.: «Ир», 2001. – 191-300 ф.
3. Коста. Произведения. – Владикавказ: Ир, 2009. – 623 с.
4. Хъодзаты Æ. Цардæй ист нывтæ // Мах дуг, №8, 2013. – 41-66 ф.
5. Цгъойты Х. Дихтæ, дихтæ – æдыхтæ. Дзæуджыхъæу, 2014. – 8 ф.